

УДК 639.127(477.82)

В. І. Матейчик – науковий співробітник Шацького національного природного заповідника;

І. М. Горбань – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник кафедри зоології Львівського національного університету імені Івана Франка

Обліки водно-болотних птахів на озерах Шацького національного природного парку

Роботу виконано в Шацькому НПП

Водно-болотні птахи Шацького національного природного парку представлені 17 видами з восьми рядів. Установлено значні коливання чисельності щодо чотирьох видів, коливання характерні для 14 видів (10 видів мають тенденції до постійних коливань чисельності), і тільки щодо трьох видів помічено тривалу тенденцію відносно стабільності популяцій.

Ключові слова: водно-болотні птахи, облік чисельності.

Матейчик В. І., Горбань І. М. Учеты водно-болотных птиц на озерах Шацкого национального природного парка. Водно-болотные птицы Шацкого национального природного парка представлены 17 видами из 8 отрядов. Отмечены значительные колебания численности относительно четырех видов, колебания характерны для 14 видов (10 видов имеют тенденции к постоянным колебаниям численности), и лишь для троих видов характерна для длительная тенденция относительной стабильности популяции.

Ключевые слова: водно-болотные птицы, учеты численности.

Matejchuk V. I., Horban' I. M. Registration of the Water Marsh Birds on the Lakes of the Shats'k National Nature Park. The article represents the water marsh birds of the Shats'k National Nature Park in 17 species and 8 rows. The following variations have been figured out: 4 species have serious quantity variations, 14 species have simple variations, 10 species tend to have constant variations, 3 species are characterized by the continuous tendency to a relative population stability.

Key words: water marsh birds, quantity registration.

Постановка наукової проблеми та її значення. Щороку на території Шацького національного природного парку проводиться облік водно-болотних птахів, які зупиняються на місцевих озерах для перепочинку в час осінньої міграції. Саме завдяки цьому обліку встановлено, що озера Шацького НПП розміщені на потужному міграційному шляху птахів, який значною мірою збігається з існуючим Поліським екологічним коридором, що має стратегічне значення для генетичного обміну в популяціях водоплавних та інших птахів, а також інших видів біологічного різноманіття. Розміщення Шацьких озер на межі басейнів двох континентальних озер – Чорного й Балтійського, очевидно, є дуже зручним і привабливим для мігруючих видів птахів. Для оцінки загальної чисельності цієї екологічної групи птахів, динамічних процесів у популяціях нижчеказаних видів понад 20 років проводяться пізньоосінній облік, який дає змогу оцінити чисельність водоплавних та водно-болотних птахів на озерах перед масовим перельотом на південні території зимового ареалу. Фактично щороку на озерах Шацької групи названі види птахів затримуються до останньої декади жовтня, що дає змогу уніфікувати терміни обліку для оцінювання динамічних процесів у мігруючих популяціях. При цьому під час обліку ми встигаємо оцінити чисельність окремих видів птахів, які гніздувалися на цих озерах і залишилися до початку перельоту популяцій із північних районів ареалу [2–4].

Матеріали і методи. Облік проводиться щороку в сталий період останньої декади жовтня, при цьому для обстеження озер, їх берегових ліній застосовується автотранспорт, наданий адміністрацією Шацького НПП, в окремих випадках плавзасоби й оптичні прилади. Підходи для оцінки чисельності вказаних видів птахів протягом усього періоду спостережень не змінювалися, що дає змогу порівнювати результати за тривалий період. За цей час чисельність оцінювалась стосовно 17 видів птахів із восьми систематичних рядів. Серед них – гагара чорношия *Gavia arctica*, пірникоза велика *Podiceps cristatus*, баклан великий *Phalacrocorax carbo*, чепура велика *Egretta alba*, гуска сіра *Anser anser*, лебідь-шипун *Cygnus olor*, гуска сіра *Anser anser*, крижень *Anas platyrhynchos*, чирянка велика *Anas querquedula*, попелюх *Aythya ferina*, чернь чубата *Aythya fuligula*, гоголь *Bucephala clangula*, крех великий *Mergus merganser*, орлан-білохвіст *Haliaeetus albicilla*, лиска *Fulica atra*, мартин звичайний *Larus ridibundus*, мартин жовтоногий *Larus cachinnans*, мартин сивий *Larus canus*.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У передміграційний період найбільш чисельними на озерах Шацької групи залишаються два види птахів – лиска та крижень, значна частина з яких затримується на озерах ще з післягніздового періоду. Найвища чисельність водно-болотних птахів, як правило, концентрується на озерах Світязь, Пулемецьке, Соминець. Стосовно ж гуски сірої, то обліки цього виду на озерах національного парку у кінці жовтня проводилися не кожного року. Передусім це тому, що місцеві сірі гуси в цей час перебували не на озерах, а на окремих полях, і більша частина з них на той час уже покидала цю територію. Мігруючі сірі гуси в кінці жовтня на озерах національного парку також переважно не зупиняються.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Серед водно-болотних птахів, які регулярно траплялися на озерах в час пізньоосіннього обліку, наявні 11 видів: гагара чорношия *Gavia arctica*, пірникоза велика *Podiceps cristatus*, лебідь-шипун *Cygnus olor*, крижень *Anas platyrhynchos*, чирянка велика *Anas querquedula*, попелюх *Aythya ferina*, чернь чубата *Aythya fuligula*, гоголь *Bucephala clangula*, лиска *Fulica atra*, мартин звичайний *Larus ridibundus*, мартин сивий *Larus canus*. Інші шість видів птахів за період досліджень або відновили своє перебування на Шацьких озерах – гуска сіра *Anser anser*, орлан-білохвіст *Haliaeetus albicilla*, або ж тільки почали розширювати свій ареал – баклан великий *Phalacrocorax carbo*, чепура велика *Egretta alba*, крех великий *Mergus merganser*, мартин жовтоногий *Larus cachinnans* [1]. За досліджуваний період серед водно-болотних птахів встановлено значні коливання щодо чотирьох видів, а загалом коливання характерні для 14 видів (10 видів мають тенденції до постійних коливань чисельності), і тільки щодо трьох видів помічено тривалу тенденцію відносно стабільності популяцій (табл. 2).

Таблиця 1

Пізноосінній облік водоплавних птахів на озерах Шацького НПП 23–25 жовтня 2007 року

№ з/п	Вид	Світязь	Луки	Перемут	Пісочне	Люцимер	Кримино	Мошне	Соминець	Пулемецьке	Климівське	Мале Чорне	Линовець	Карасинець	Озерце	Острів'янське	Довге	Велике Чорне	Кругле	Усього
1	Пірникоза велика	80	8	6	2	18	4	2	40	40	2	8	–	2	2	4	–	1	–	219
2	Лебідь-шипун	7	–	–	1	2	–	–	4	–	–	–	3	2	–	–	–	–	–	19
3	Великий баклан	8	2	–	–	–	–	–	–	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	14
4	Крижень	620	20	44	6	18	18	2	200	920	4	80	6	12	6	32	2	6	12	2 008
5	Чирянка велика	18	2	6	4	2	6	–	14	40	2	12	2	4	2	18	2	1	1	136
6	Попелюх	400	2	6	2	18	2	1	44	20	2	60	2	12	2	18	14	20	12	617
7	Чубата чернь	8	1	2	–	–	2	–	–	–	–	18	4	–	–	4	–	–	–	39
8	Гоголь	16	–	–	–	–	4	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	22
9	Лиска	4 500	12	8	380	40	2	–	800	20	2	60	12	40	10	18	10	4	2	5 920
10	Жовтоногий мартин	36	–	–	–	18	2	–	4	6	–	–	–	–	–	2	–	–	–	68
11	Сивий мартин	2	1	–	–	–	–	–	–	8	–	–	–	–	–	–	–	–	–	11
12	Звичайний мартин	18	4	2	12	44	2	1	18	40	2	12	4	6	2	12	4	1	2	186
13	Чорновола гагара	12	–	–	–	2	–	–	–	8	–	–	–	–	–	–	–	–	–	22
14	Орлан-білохвіст	2	1	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4
15	Крех великий	60	–	–	–	4	–	–	–	20	–	–	–	–	–	–	–	6	–	90
16	Чепура велика	12	10	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	14	–	–	–	37
Разом		5 799	63	74	407	166	42	9	1 124	1 127	14	250	33	78	24	122	32	21	29	9 412

Динаміка пізньоосіннього обліку водоплавних птахів за роками (23–25 жовтня)

Назва виду	Р і к													
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Пірникоза велика	212	273	817	156	90	106	17	37	43	95	171	132	149	167
Лебідь-шипун	222	258	248	250	230	346	294	326	40	130	113	52	80	105
Гуска сіра	–	8	7	4	92	17	160	240	108	444	472	386	114	348
Крижень	2 213	2 467	6 097	3 632	2 216	860	2 178	1 698	1 363	2296	962	1372	708	1334
Чирянка велика	13	6	10	19	4	50	70	352	205	126	52	118	57	57
Попелюх	1 444	860	1 011	1 503	1 739	710	523	821	851	1866	784	682	342	771
Чубата чернь	23	12	46	139	59	230	16	28	28	7	83	103	104	75
Гоголь	46	99	289	29	2	2	2	20	76	14	31	62	106	64
Лиска	7 695	4 062	16 344	12 623	4 132	5 892	4 567	3 912	4 244	4292	4110	4462	4662	5268
Жовтоногий мартин	–	–	4	2	2	2	2	22	6	1	1	29	8	13
Сивий мартин	50	126	205	55	4	68	2	5	18	14	27	14	44	28
Звичайний мартин	22	29	91	1	26	248	16	71	322	142	45	70	55	178
Чорновола гагара	27	87	69	20	4	2	1	8	18	46	14	31	9	33
Усього	11 967	8 287	25 238	18 433	8 600	8 531	7 848	7 540	7 324	9473	6865	7613	6420	8441

Закінчення табл. 2

Назва виду	Р і к										Примітки
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007		
Пірникоза велика	70	84	201	199	163	191	104	92	219		Відносна стабільність
Лебідь-шипун	39	68	68	71	56	64	131	27	19		Значні коливання
Великий баклан	–	25	10	24	60	54	92	18	14		Коливання
Крижень	738	574	1 436	1 734	1 698	2 542	1 784	1 942	2 008		Значні коливання
Чирянка велика	88	30	130	228	191	122	192	70	136		Значні коливання
Попелюх	282	274	580	736	868	1 020	562	578	617		Значні коливання
Чубата чернь	15	18	76	123	50	40	60	19	39		Коливання
Гоголь	44	48	66	135	66	54	50	24	22		Коливання
Лиска	7 356	4 664	5 844	6 798	5 982	6 364	6 608	5 150	5 920		Відносна стабільність
Жовтоногий мартин	25	22	34	121	69	126	81	60	68		Коливання
Сивий мартин	26	6	59	54	8	8	13	11	11		Коливання
Звичайний мартин	44	62	98	66	278	348	286	165	186		Коливання
Чорновола гагара	–	56	45	96	46	54	7	9	22		Коливання
Орлан-білохвіст	–	3	7	6	5	3	4	3	4		Відносна стабільність
Крех великий	–	50	50	92	126	88	22	56	90		Коливання
Чепура велика	–	5	26	50	24	23	48	18	37		Коливання
Усього:	8 769	5 989	8 730	10 533	9 690	11 101	10 044	8 242	9 412		

Література

1. Горбань И. М., Матейчик В. И. Изменения в фауне неворобьиных птиц Шацкого национального природного парка // Динамика биологического разнообразия фауны, проблемы и перспективы устойчивого использования и охраны животного мира Беларуси: Тез. докл. IX зоол. науч. конф.– Минск, 2004.– С. 94–96.
2. Горбань І. М., Матейчик В. І. Результати осінніх обліків водоплавних Шацького національного природного парку // Шацький національний природний парк: Наукові дослідження. 1994–2004 рр.– Світязь, 2004.– С. 80–89.
3. Горбань І. М., Матейчик В. І. Гніздова орнітофауна Шацького національного природного парку // Шацький національний природний парк: Наукові дослідження. 1994–2004 рр.– Світязь, 2004.– С. 98–103.
4. Gorban I. Autumn migrations of Greylag Geese on Volyno-Podillya during the last 20 years // 8th Annual meeting of the Goose specialist group, 5–10 March 2004.– Odessa, Ukraine.– P. 45–47.

Статтю подано до редколегії
19.01.2009 р.